

בס"ד

ירחון

האוצר

שבט התשפ"ג

גיליון ע"ד

חברי המערכת

הרב משה בוטון   הרב רועי הכהן זק

הרב משה מרדכי אייכנשטיין

הרב אריאל דוד   הרב הראל דביר

עיצוב שער: י. אליהו 054-8479974

להרשמה לקבלת הירחון,
לשליחת מאמרים והערות ולכל ענייני המערכת
יש לפנות לכתובת הדוא"ל:

HaOtzar5777@gmail.com

בשער האוצר

ישתבח הבורא ויתהלל היוצר אשר נתן לנו תורתו תורת אמת, בהגלות נגלות אור יקרות, ירחון "האוצר" גיליון ע"ד – שבט התשפ"ג, האוצר בתוכו חידושי תורה יקרים בכל מקצועות התורה, שנתחברו בידי אומן, ע"י חובשי בית המדרש ותופשי התורה די בכל אתר ואתר.

מעלת חודש שבט גדולה ונשגבה עד מאד, לעניין חידושי תורה.

בר"ח שבט החל משה רבינו למסור לעם ישראל את ספר דברים: "ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחודש דבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' אתו אלהם" (דברים א, ג).

וכתב בעל החידושי הרי"ם (חידושי הרי"ם על התורה עמ' קד): "בא בשבט הואיל משה באר גו' התורה, ועדיין הדברים חיים וקיימים בכל נפש מישראל שנפתחים בו מעיינות של באר [ביאור] התורה, מאחר שתלתה התורה בזמן זה בעשתי עשר גו' באחד לחודש גו'". ובהמשך כתב על ר"ח שבט: "נפתחים ביום זה מעיינות של באר התורה, ואז מתעורר השגת התורה שבעל פה, ואפשר להכיר חידושי תורה של קודם אחד בשבט ולאחר אחד בשבט".

ובהמשך (עמ' קה): "כי בחודש הזה מגישים מן השמים חידושי תורה, מה שהאדם יחדש בכל ימות השנה".

ומזל חודש שבט הוא דלי, והוא רמז להפצת התורה, כמו שנאמר על אליעזר עבד אברהם "דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים". והוא מזלן של ישראל, יעויין באורך בבני יששכר מאמרי חודש שבט (מאמר א').

ועוד כתב בבני יששכר (שם): "החודש הזה על פי סדר הדגלים הנה הוא מיוחס לשבט אשר, אשר כתיב ביה "מאשר שמנה לחמו" וכו', וכתיב ביה "וטובל בשמן רגליו", כי השמן זית היה הרבה בחלקו, וכל מקום ששמן זית מצוי, שם החכמה מצויה (מנחות פה ב), כמא דאת אמר: "וישלח יואב תקועה" (תקוע אלפא לשמן), "ויקח משם אשה חכמה" (שמואל ב יד ב). כיון דהמזל של החדש הזה הוא מזל דלי, הוא מזלן של ישראל, והוא עבד משמש משועבד אל המים, זו תורה, היא עיקר החכמה, אורייתא מחכמה נפקת (זוה"ק ח"ב קכ"א ע"א), "בראשית" – "בחוכמתא" (תרגום ירושלמי בראשית א, א), על כן מיוחס החדש הזה

לשבט אשר, אשר בחלקו השמן זית המסוגל לחכמה". ויש להוסיף שבמדרש תדשא (פרק ה') איתא שאשר גם נולד בחודש שבט, ביום כ' בו. ואשר ר"ת ראש שנת אילנות, מאור ושמש (רמזי ט"ו בשבט).

ולפי סדר תולדות השבטים שבט מיוחס לשבט יששכר, וגם הוא מרמז לכח התורה, "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל" (דברי הימים א' יב, לג). עי' ביערות דבש (ח"א דרוש ב').

ועל כן מה טוב ומה נעים בצאת ירחון האוצר גיליון ע"ד בפתח ר"ח שבט, שהוא ראש השנה לחידושי תורה. ועוד שאנו נמצאים בימי השובבי"ם וכידוע לחדש חידושי תורה הוא מהתיקונים הגדולים, כפי שהארכנו בפתח גיליון י"ב וכ"ד ועוד יעו"ש.

**גיליון זה מוקדש לעילוי נשמתו הטהורה של הגאון מוריניו
רבי שמועון ב"ר דוד בעדני זללה"ה שנלקח מעמנו לגנזי
מרומים ביום י"ח בחודש טבת
תנצב"ה**

הרב ישראל מרילוס

סוד הלוח של הלל הנשיא

במאמר זה נראה פתרון לאחת הסוגיות הקשות בש"ס, המכונה בגמרא בשם "סוד העיבור". והגאונים, הראשונים האחרונים התקשו לבאר סוגיא זו. בנוסף, גם על הלוח העברי שנוסד ע"י הלל הנשיא, הוקשו שאלות חמורות ולא ידוע האם כללי הלוח בנויים על הסוגיא של סוד העיבור. לענ"ד נראה שבהנחה אחת שמבוססת על יסודות עמוקים בתורת הבעל-שם-טוב נצליח לתרץ את כל השאלות.

ראיית הירח על-פי עדים ומולד זקן

מצוות קידוש החודש בנויה על כך שראש חודש נקבע על-פי עדים שבאים לבית-דין ומעידים שראו את הירח החדש ועל פיהם מקדשים בית-דין את החודש. ואם לא הגיעו עדים להעיד במשך כל היום ה-30 לחודש, אז קובעים ראש חודש למחרת בלי עדים, והחודש הקודם נקרא חודש מעובר. ומבואר ברמב"ם* שבמצוות קידוש החודש גם כלולה חובת בית-דין לחשב את המצב האסטרונומי ויש לחקור את העדים לפי מסקנות החשבונות.

המולד הוא הרגע שהשמש והירח נפגשים בשמים פעם אחת בכל חודש, ואז הצד של הירח הפונה אלינו אינו מואר. ומאז הקשת הדק של הירח גדלה מיום ליום עד שבאמצע החודש, שהוא יום החמש עשרה לחודש, הירח מאיר באופן מלא.

מכיון שבשעת המולד הירח חשוך, לכן יש להמתין זמן מסויים עד שעדים יוכלו להבחין באור ראשוני מהירח. שעת הראייה לראשונה היא תמיד אחרי שקיעת השמש, ובשעה זו הירח קרוב לאופק ומתכוונן גם הוא לשקוע.

בשנת ד'ק"ט לבריאת העולם - כ-290 שנה אחרי חורבן בית המקדש - כשהתחילו להתרבות גזירות ושמד, ומחשש על המשכיות הסנהדרין לקדש על-פי הראייה, תיקן הלל הנשיא את הלוח העברי על-פי החשבון במקום קידוש החודש על-פי ראיית הלבנה². לשיטת הרמב"ם³ עניין זה הוא הלכה למשה מסיני, שבזמן שאין מקדשים על-פי הירח מחשבים לפי החשבון של הלל הנשיא.

הכלל העיקרי בלוח הזה מבוסס על כך, שביום שחל המולד של חודש תשרי, ביום זה קובעים את ראש השנה. למעט אם המולד הוא "מולד זקן", שפירושו שאם יחול המולד בחצות היום או מאוחר יותר דוחים את ראש השנה ולא קובעים אותו ביום המולד⁴.

(א). הלכות קידוש החודש פרק א הלכה ז.

(ב). רב אברהם בר חייא בספר העיבור מאמר שלישי שער שביעי בשם רב האי גאון.

(ג). הלכות קידוש החודש פרק ה הלכה א-ב. כך גם שיטתו של ר' סעדיה גאון (ספר העיבור מאמר שני שער שמיני) ועוד.

(ד). ואם היום למחרת הוא אחד מימי א'ד'ו' דוחים את ראש השנה ביום נוסף, לפי הכלל של "לא אד"ו ראש".

והנה, ראשית יש להקדים שהמולד שאנו מחשבים בזמן הזה לקבוע את היום שבו יחול ראש השנה נקרא המולד האמצעי (הממוצא)⁷, ובין מולד אחד למשנהו יש 29 יום, 12 שעות ו-793 חלקים⁸ (השעה מחולקת ל-1,080 חלקים). מכיון שהמהירות של השמש והירח במסלולם אינה קבועה לכן המולד יכול להתרחש עד 14 שעות לפני המולד האמצעי או 14 שעות אחרי המולד האמצעי, והוא המולד האמיתי. קל מאוד לחשב מתי יחול המולד האמצעי בכל חודש, אבל לקבוע מתי יחול המולד האמיתי זה מצריך חשבונות רבים ומסובכים.

במבט ראשון נראה שכלל זה מהלל הנשיא מקורו מהגמרא בראש השנה⁹: "מחשבין את תולדתו, נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה, לא נולד קודם חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה". זאת אומרת, שאם היה המולד לפני חצות היום ואז יעברו לכל הפחות שש שעות מאז עד השקיעה, ולכן במהלך זמן זה יספיק הירח לגדול וניתן יהיה לראות אותו לראשונה בסמוך לשקיעת החמה. אבל אם לא נולד קודם חצות, אין הקשת של הירח גדולה מספיק כדי להבחין בה בעין רגילה בסמוך לשקיעת החמה, כי לא עברו בינתיים שש שעות מהמולד.

הקושיות החמורות על סוד העיבור

הגמרא מכנה את הסוגיא הזו "סוד העיבור", ובאמת היא מגלה טפח אבל מכסה טפחיים. ואיך שלא נפרש אותה, בין אם מדובר במולד האמצעי ובין אם מדובר במולד האמיתי, התקשו המפרשים להסביר את כוונת הגמרא בסוגיא הזאת.

והנה אלו השאלות העיקריות על סוגיא זו:

א. בגמרא מבואר שיש להמתין "שש שעות" משעת המולד כדי שנוכל להבחין לראשונה אור מהירח. שיעור זה לא מציאותי והוא נגד החוש, כי החוש מצריך פי שלש מ"שש שעות", ולפעמים אפילו יותר, כדי שנוכל לראות את הקשת החדשה מהירח, כפי שמובא בראשונים והאחרונים¹⁰.

ב. אפילו אם נניח שהשיעור הוא שש שעות בלבד, אז להגיד שכל חודש השיעור הזה הוא שווה וקבוע, לא יותר ולא פחות בדיוק שש שעות, גם זה לא מציאותי, כפי שהרמב"ם מאריך

(ה). רמב"ם הלכות קידוש החודש פרק ז הלכה ז.

(ו). הלכות קידוש החודש פרק ו הלכה ג.

(ז). אבן עזרא שמות יב, ב. לפי היסוד עולם מאמר שלישי פרק יד, ההבדל הוא י"ד שעות ותרמ"ח חלקים.

(ח). בעל המאור ראש השנה כ:

(ט). ראש השנה כ:

(י). שם רש"י, תוספות, בעל המאור, ר' יצחק הישראלי בספרו יסוד עולם מאמר רביעי פרק שמיני, אבן עזרא, ועוד.

(יא). לפי הרמב"ם (פרק א הלכה ג) זה יכול להגיע ל-4 שעות. בספר נאווה קודש (פרק ה הלכה ב) מובא שההבדל מגיע ל-0 שעות ושליש. כיום המדענים טוענים שניתן לראות לאחר 18 שעות או פחות בהתאם למצב האסטרונומי ומזג האוויר. ראה גם פירוש המשניות לרמב"ם ר"ה פרק ב'.

בפרקים האחרונים מהלכות קידוש החודש ששעת הראייה משתנה בכל חודש, והדבר תלוי לפי המצבים של השמש והירח בשמים. ויותר מזה יש לעיין כאן, במה שהגמרא משתמשת בלשון: לפני חצות בידוע שנראה כלומר בוודאות. ורק רגע קטן מאוחר יותר, כלומר, מחצות ואילך בידוע שלא נראה, כלומר, בוודאות שלא נראה את הירח. ממש נגד החוש.

ג. הגמרא אומרת ששעת הראייה הוא סמוך לשקיעת החמה, זאת אומרת לפני שקיעת החמה. והרי זה דבר בלתי אפשרי, כי לפני רגע השקיעה השמש מסנוורת ואי-אפשר להבחין באור של הירח. הרמב"ם¹ כותב שהזמן לראיית הירח לראשונה הוא שליש שעה (20 דקות) אחרי שקיעת השמש. ואיך אומרת הגמרא שהראייה היא לפני השקיעה.

ואם נרצה ללמוד בגמרא שבסמוך לשקיעת השמש, הכוונה אחרי שקיעת השמש, גם זה אי-אפשר להגיד, שהרי אם כן למה מגבילה הגמרא את אפשרות הראיה רק אם נולד לפני חצות, והרי גם אם נולד בחצות ואפילו עד 20 דקות אחרי חצות, גם אז יספיקו לראות את הירח אחרי השקיעה, כי שש השעות נשארו בשלימותן.

ד. יתירה מזו, הראייה סמוך לשקיעת החמה לא תתאים לימות החורף, שאז הימים קצרים והששעות כלות הרבה אחרי שקיעת החמה, ואפילו אחרי שקיעת הירח. ומהגמרא לא משמע שהיא מגבילה הכללים הללו אך ורק לימות החמה וימי ניסן ותשרי.

בגלל שאלות כאלו ועוד שאלות חמורות מהמשך הגמרא, כותב רבנו חננאל²: "לא נתברר אצלנו יפה, לפיכך לא כתבנו בו פירושי". תלמיד הרא"ש, בעל היסוד עולם³, מביא מדבריו של רב האי גאון שנתקשה בביאור הלכה זו וכתב: "איך אנו יודעין מאי קאמר".

והמהר"ל כותב⁴: "ומפני זה רבים אשר התחכמו בחכמה זאת האריכו דברים על המאמרים אלו להשוותם ולאחדם עם חכמת התכונה, וטרחו טורח רב מאוד מאוד. ואין להשיב על דברים שלהם אם האמת אתם אם לא, אך דבר זה ברור כי לא זה הוא הדרך, כי דברי תורה בלבד ודברי חכמתם בלבד".

ואם יורשה לי להוסיף עוד ענין תמוה, ובעצם שאלה בסיסית על הגמרא הזו. הסוגיא הזאת מתחילה עם הודעת שמואל: "אמר שמואל יכילנא לתקוני לכולה גולה", שיכול אני לסדר את הלוח לגולה לכל השנים הבאות. זאת אומרת שהוא בקי במהלך השמש והירח ובחשבונותיהם. ולכן שואל אותו ר' אבא אבנה דרבי שמלאי: "ידע מר האי מילתא דתניא בסוד העיבור נולד קודם חצות או נולד אחר חצות", האם מוכר לו היסוד של נולד קודם חצות או נולד אחרי חצות, זאת אומרת שהירח מתכסה מהמולד במשך שש שעות. ושמואל ענה לו שאינו יודע. והרי מהדברים הכי בסיסיים באסטרונומיה (לגבי ראיית הירח) הוא לדעת לחשב הזמן שמפריד בין המולד לשעת הראייה, ודוקא על ענין זה טוען שמואל שלא יודע.

(ב). הלכות קידוש החודש פרק יד הלכה ו.

(ג). ראש השנה כ:

(ד). חלק ב - מאמר ד פרק ח.

(טו). באר הגולה, באר השישי.

ועוד הרי שמואל התפאר ואמר "נהירין לי שבילי דרקיע כשבילי דנהרדעא", ורק עליו נתנה הגמרא את הכינוי "שמואל ירחינא" ו"ו", והנה דוקא החברים שלו - האמוראים - דווקא הם מכירים את היסוד הזה. יש להדגיש שבשנים הללו קידשו החודש על-פי עדים, ובית-דין היו חוקרים את העדים בידוען מראש האם היה כבר אפשרות לראות את הירח החדש. וחכמי ישראל צברו ניסיון של למעלה מאלף ושלוש מאות שנה - חודש חודש, בנוגע לראייה הראשונית של הלבנה.

בנוסף יש להבין, מצד אחד הגמרא מכנה את הסוגיא הזאת בשם "סוד העיבור". "סוד" מכיון שלא גילו ענין זה כלפי חוץ. אבל מצד שני הגמרא מגלה במפורש מהו הסוד: "נולד קודם חצות וכו'", "מחשבין את תולדתו, נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה, לא נולד קודם חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה", "שית שעני מיכסא סיהרי וכו'" אם כן מדוע הכניסו רב אשי ורבינא את הסוגיא הזו במפורש בגמרא.

יתירה מזו, המילה "סוד" מתאים יותר לפנימיות התורה, יינו של תורה - נכנס יין יצא סוד", ולא לעצם חכמת האסטרונומיה, חכמה שממילא גם אומות העולם שולטים בה.

הקושיות החמורות על הלוח העברי

להבין כל זה, נתמקם קודם כל על הלוח של הלל הנשיא שכל פרטיו ידועים לנו היטב. את הלוח העברי גילה לנו לראשונה רב סעדיה גאון, ובימי הראשונים¹ כבר היה מופץ בספריהם האופן שבו בנוי הלוח.

והנה, סידור הלוח מהלל הנשיא גם הוא תמוה ביותר:

א. הרי הלוח סודר על-פי המולד האמצעי, אבל הרי במולד זקן מה שחשוב לנו זה המולד האמיתי, ומרגע זה להמתין עד שהירח יתרחק מספיק מהשמש כדי שקשת הירח תגדל, והרי המולד האמיתי יכול להתרחש כ-14 שעות אחרי (או לפני) המולד האמצעי כנ"ל, וא"כ מה יעזרו לנו השש שעות מהמולד האמצעי, הרי בזמן השקיעה יכול להיות שעד אז בכלל עדיין לא התרחש המולד האמיתי ואין מה לדבר על ראיית הירח החדש². ומדוע קובעים גם אז את ראש השנה ביום זה ולא דוחים אותו.

(טז). בבא מציעא פה:.

(יז). המהרש"א סנהדרין לח. ד"ה "אין בן דוד בא", וז"ל: "נכנס יין יצא סוד הוא סוד העיבור". שבפנימיותו מרמז למלכות בית דוד, כמו שיש מחזור של ל' יום בחודש, ומיום ט"ו (קיימא סיהרא באשלמותא) מתמעט אור הירח במשך ט"ו יום, כך גם במלכות בית דוד מדור ט"ו (שלמה המלך) מתמעט המלכות עד המלך האחרון - צדקיהו המלך.

יח). הרמב"ם, האבן עזרא, רב אברהם בר חייא, ר' יצחק הישראלי, ועוד.

יט). החתם סופר (קובץ תשובות סי' כ"ו) מתרץ כשהחכמה התחילה להשתכח מישראל, תיקנו חשבון קל ואיננו אמיתי אלא בקירוב, וזה החשבון האמצעי. ואף-על-פי שאינו מדוייק סמכו על הפסוק "אשר תקראו אותם במועדם וכו'". והחזון איש (קונטרס שמונה עשרה שעות סעיף י"ב) מתרץ שזו הלכה למשה מסיני שבזמן הזה עושים על-פי האמצעי ולא האמיתי. ותמוה ביותר, כי לפי תירוצים אלו מדוע כשנולד אחר חצות דוחים, והרי הראייה בערב אינה תלויה במולד האמצעי אלא רק במולד האמיתי. עיין קו התאריך הישראלי (מהרמ"מ כשר) עמוד קס"ו.

ב. כפי שהקשינו על הגמרא, הרי הניסיון מוכיח כי פרק זמן של שש שעות בין רגע המולד לבין הרגע שניתן לראות לראשונה את הירח אינו מציאותי והוא נגד החוש, אלא דורש יותר שעות כפי שמובא בספרי הראשונים. וא"כ למה מולד זקן מבוסס על שש שעות - מחצות עד שקיעת החמה.

ג. וכפי ששאלנו על הגמרא, הרי לכוון למידע הזה לדעת באיזה לילה אפשר לראות לראשונה את הירח תלוי בהרבה גורמים, כפי שמרחיב הרמב"ם בפרקים האחרונים מהלכות קידוש החודש, וזה משתנה מחודש לחודש, ואם כן למה קבעו מולד זקן מ"חצות היום" לכל השנים.

ד. והשאלה העיקרית, הרי ממילא לא מקדשים היום על-פי הראייה אלא רק לפי החשבון, אז למה בכלל צריך להמתין שש שעות אחרי המולד ולא מספיק לקבוע את ראש השנה על-פי רגע המולד בעצמו. כלומר, שאם המולד יחול באחת משעות של יום ראש השנה אז קובעים יום זה לראש השנה.

יש מתרצים¹ שמכיון שדין של מולד זקן הוא תמיד בחודש תשרי כי הוא נוגע לקביעות היום שבו יחול ראש השנה, והוכח אסטרונומית שבחודש תשרי המולד האמיתי לא יתאחר למעלה משש שעות אחרי המולד האמצעי, לכן אם המולד האמצעי היה לפני חצות היום אז בוודאות שהמולד יתרחש לפני השקיעה בארץ ישראל. ובעצם מולד זקן לא נקבע כדי שנספיק לראות את הירח בערב, אלא כדי שנהיה בטוחים שהמולד האמיתי לא יחול לאחר ראש השנה.

ואף שהוא למעשה אחרת מהמובא בגמרא בראש השנה, שההבדל בין לפני חצות ואחרי חצות קשור לראיית הלבנה בשקיעה השמש בערב, אבל לשיטתם לא מחייב שמולד זקן נובע מהגמרא הזו.

והנה, חישבתי את כל השנים מזמן הלל הנשיא ועד היום, וגיליתי שאפילו אם נעתיק את הכלל של מולד זקן בשעה אחת קדימה - משעה 12 בצהריים לשעה 1 אחרי הצהריים, גם אז תמיד המולד האמיתי יתרחש לפני השקיעה. זאת אומרת, שלשווא דוחים את ראש השנה בשנים שהמולד חל בשעה הזו.

שיעור של המולד הנראה

אבל יש כאן נקודה אחרת. דמה שבאים העדים להעיד שראו אור חדש של הירח אינו (רק) להוכיח שכבר היה המולד האסטרונומי - ייחוד השמש והירח, אלא העדים מעידים על מולד הנראה, דהיינו שכבר נולדה הארה מן הירח אלינו². ולפי הירושלמי³ השיעור הוא "כשעורה".

כ. שו"ת התשב"ץ ח"א הוצאת מכון ירושלים בנספח בענייני תכונה של הרב זלמן קורן (הערה 50). הגהות ר' אריה ליב ליפקין על ברייתא דשמואל הקטן.

כא. ראה בינה לעיתים עמוד טז: "אבל אחר שתעבור מנגד השמש הלאה למזרח מסיבובה הרצונית י"ב מעלות ושליש בערך, אז נוכל להשיג בה מן אורה אפס קצהו, בתואר קשת והוא המולד". הרב עובדיה בפירושו על הרמב"ם הלכות קידוש החודש פ"ב ה"ד: "כשיזוז הירח מעל קיבוץ השמש מעט והוא נקרא מולד, נגלה ממנו כחוט אחד מן המאיר ממנו, והוא שכנגד השמש". תשב"ץ חלק א' סי' ק"ג: "ואין נקרא מולד אלא רגע שנולד האור בלבנה החדשה". וראה גם לקמן סוף עמ' קסט.

וכך גם מפרש רש"י²²: "נתקשה משה על מולד הלבנה באיזו שיעור תיראה ותהיה ראויה לקדש והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע ואמר לו כזה ראה וקדש". שקידוש החודש אינו תלוי במולד אלא באור הירח המגיע אלינו.

ולכן נראה לבאר שמולד זקן נקבע כדי שתתאפשר ראיית הלבנה ביום של ראש השנה וזה עוד לפני השקיעה! אבל קודם כל יש להקדים סוגיא אחרת ותמוהה ביותר בענין ברכת החמה:

שיטת שמואל ורב אדא לגבי אורך שנת החמה

הרמב"ם²³ מביא שתי דעות לגבי אורך שנת החמה. הדעה הראשונה היא דעתו של שמואל²⁴, לפיו הוא בדיוק 365 יום ושש שעות, ועל כך קובע הרמב"ם שנתון זה אינו מדויק כל-כך. אך מעניין שדווקא דעה זו הכניסו חכמי ישראל בגמרא כדי לחשב בה את תקופות השנה. הדעה השנייה היא דעתו של רב אדא²⁵, והיא קצרה בארבע וחצי דקות בערך משיטתו של שמואל, ועליה קובע הרמב"ם ששיטה זו היא אמיתית יותר.

ולכאורה, תמוה ביותר מדוע העלימו חכמי ישראל את אורך השנה המדויקת ופרסמו דווקא את שיטת שמואל הפחות מדויקת.

והנה, שני חכמים מחכמי הראשונים שחיו במאה ה-11 - האבן עזרא²⁶ והנשיא רבי אברהם בר חייא²⁷ - מתרצים: "מפני שכל מה שיהיה בעולם מרעב ושובע ומוות וחיים תלוי לפי רגע התקופה, וחששו שמא יעמוד אדם שאינו הגון ויחריב את העולם" - לכן לא רצו לגלות את שנת החמה המדויקת וגילו רק את תקופת שמואל הפחות מדויקת, וכלשונם: "שמואל בפרהסיא - ורב אדא בצינעא".

אך לכאורה נשאלת השאלה: נכון שהבאנו שהסיבה שהגמרא לא מזכירה את שנת החמה המדויקת, כי לא רצו שיגיע לידי אומות העולם נתון זה, ולכן הזכירו אורך שנת החמה לפי שיטת שמואל שהיא הפחות מדויקת, אבל הייתכן שחכמי הגמרא, בגלל איזו סיבה שתהיה, חס וחלילה יכתבו בגמרא נתון שיקרי, כלומר, שיטת שמואל הלא מדויקת.

ועוד, כפי שהבאנו לעיל, איך זה שדווקא שמואל שהתפאר בחכמה הזו²⁸ ואמר: "נהירין לי שבילין דרקייע כשבילין דנהרדעי", כלומר, מכיר אני בגרמי השמים כמו שאני מכיר את רחובות

(כב). פרק ב הלכה ד.

(כג). פרשת בא יב, ב.

(כד). הלכות קידוש החודש פרק ט ופרק י.

(כה). עירובין נג.

(כו). 'המפרש' על הלכות קידוש החודש להרמב"ם פרק י, וספר העיבור לר' אברהם בר חייא מ"ג שער ה, וז"ל: "כאשר ראינו בברייתא הקרויה על שמו (רב אדא)".

(כז). בספרו ספר העיבור שער ב, וגם באגרת השבת שער הראשון.

(כח). בספרו ספר העיבור שער החמישי, וגם 'המפרש' בהלכות קידוש החודש פרק י הלכה א.

העיר נהרדעא בה אני מתגורר - דווקא הוא זה שנוקט בשיטת אורך שנת החמה הלא נכונה.

ברכת החמה על-פי שיטת שמואל דווקא

אחד המקומות שמוזכר בגמרא אורך השנה לפי שמואל הוא במסכת ברכות^ל לגבי ברכת החמה - ברכה שמברכים אותה פעם ב-28 שנה והיא מבוססת על כך שתקופת האביב הראשונה כבריאת העולם חלה אז בתחילת ליל רביעי - כלומר, שעה 6 בערב מיום שלישי, כי היום והתאריך בתורה מתחילים בערב.

ומכיון שלפי שמואל אורך שנת החמה הוא 365 יום ושש שעות, נמצא שלפי זה בשנה הבאה תזוז תקופת האביב קדימה על סדר ימי השבוע ביום אחד ושש שעות, ואז תחול תקופת האביב ביום חמישי ושש שעות, וכך כל שנה מתאחרת התקופה ביום אחד ושש שעות. ולפי זה, אחרי 28 שנה תחזור תקופת האביב בתחילת ליל רביעי כפי שהיתה כבריאת העולם. ולכן אומרת הגמרא שבכל 28 שנה, ביום זה, יום רביעי בשבוע, כשרואים את השמש יש לברך ברכת "עושה מעשה בראשית".

ושואלים המפרשים^מ, מכיון שלפי הרמב"ם אורך שנת החמה של שמואל אינו מדויק, אז בעצם אחרי כל מחזור של 28 שנה לא מתרחשת בליל רביעי תקופת האביב, והרי זו ברכה לבטלה. השאלה הזו נותרה בלתי פתורה במשך כל השנים^נ.

לפני שניגש לתרץ שאלה זו, יש להקשות שאלה נוספת: שלש פעמים כתוב בתורה הביטוי "תקראו אתם"^ס. "הגמרא"^ט דורשת שהאותיות של המילה "אתם" זהות לאותיות של המילה

(ט). ברכות נח:

(ל). ברכות נט:

(לא). משאת בנימין סי' קא; שירי כנסת הגדולה אר"ח סי' רכט ס"ב; חתם סופר חלק א' אר"ח סי' נו, ועוד.

(לב). החזון איש (אר"ח סי' קל"ח ד') ניסה לתרץ שהתורה לא הקפידה על המועט, כפי שהגמרא (בעירובין ע"ו ע"ב) קובעת שהעיגול גדול בשתי חמישיות מהריבוע, והרי זה רק בקירוב, ומכיון שההבדל בין רב אדא ושמואל הוא מספר קטן, לכן לגבי חישוב התקופות אפשר גם ללכת לפי תקופת שמואל.

תירץ זה תמוה ביותר, שכן אי אפשר להשוות בין חשבון התקופות והגמרא בעירובין; אכן ההבדל בין השיעור המובא בעירובין והשיעור המדוייק יותר הוא באמת קטן. וכך אורך השנה לפי רב אדא קצר מזה של שמואל ב-4.42 דקות בלבד. אבל ההבדל הזה מצטבר עם השנים, ובכל שנה מתאחרת תקופת שמואל מהתקופה המדוייקת (לפי אורך שנת רב אדא). ולמשל, בשנת ברכת החמה תשס"ט הייתה תקופת ניסן בליל י"ד לחודש, אך על-פי חישוב אורך שנתו של רב אדא חלה התקופה בכ"ה באדר - זאת אומרת שאיחרנו את ברכת החמה ב-17 יום. וזה כבר לא ענין של קירוב.

(ג). (א) ויקרא כג, ב - דָּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קִדְשָׁאֵלָהֶם מוֹעֲדֵי.

(ב) ויקרא כג, ד - אֵלָה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קִדְשָׁאֵשֶׁר תִּקְרְאוּאֹתָם בְּמוֹעֲדָם.

(ג) ויקרא כג, לו - אֵלָה מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קִדְשׁ לְהַקְרִיב אֲשֶׁה לְיְהוָה עֹלָה וּמִנְחָה וְזָבַח וּנְסֻכִים דָּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ

(ד). ראש השנה כה.

"אַתֶּם", ומזה לומדת הגמרא "אַתֶּם אפילו שוגגין, אַתֶּם אפילו מזידין, אַתֶּם אפילו מוטעים". זאת אומרת, אם בית־דין שגג או הוטעה וקבע ראש חודש ביום הלא נכון, או יתירה מזו, שבית־דין קבע במזיד את היום הלא נכון לראש חודש - מה שעשו עשוי ולא מבטלים את מה שקידשו.

ולכאורה אינו מובן, הרי קידוש החודש תלוי לפי מצב השמש והירח, וכדברי הרמב"ם שפוסק^ל שבמצוות קידוש החודש כלול גם חיוב על בית־דין לחשב את חשבונות האסטרונומיה הקשורים לשמש ולירח, ואם כן מדוע כשקידשו החודש באופן שזה לא מתאים אסטרונומית לא מבטלים את מה שקידשו.

מצוות קידוש החודש על־פי פנימיות התורה

עד שהגיע האדמו"ר מליובאוויטש זי"ע ופתר שאלות אלו על־פי תורת החסידות עם ביאור מפליא ביותר ומיוסד על דברי רבנו תם בגמרא ראש השנה, ונביא כאן בקיצור נמרץ רק מה שנוגע לנו^ל.

אבל קודם כל יש להקדים, שאם נתבונן בחגי ישראל נגלה שכל התאריכים מבוססים על השמש והירח. קביעת יום הראשון של החודש, כלומר, ראש חודש, תלוי ברגע המולד, וזה הרגע שהשמש והירח נפגשים בשמים כל חודש^ל כנ"ל, ואז ביום ה־15 יחול חג הסוכות וחג הפסח.

ולכאורה היה הגיוני יותר לקבוע את החודש והחגים לפי המצבים בעולם הרוחני - מתי שנמשך הגילוי הרוחני בעולם והופך את היום לקדוש, ולא על־פי מצב השמש והירח הגשמיים.

אלא שאנו חיים בעולם גשמי ואין באפשרותנו לראות את מה שקורה בעולמות הרוחניים, ולכן ברא ה' את השמש ואת הירח הגשמיים שהם יציגו לנו את המתרחש למעלה. כלומר, דרכם אני יודע מה קורה בעולמות העליונים, כי תבנית המולד הגשמי מקביל לתבנית המולד הרוחני.

ולכן, כשרואים שהשמש והירח נפגשים בשמים ומתייחדים, ומיום זה אור הירח גדל מיום ליום, זה מלמד אותנו שגם למעלה בעולמות הרוחניים יש ייחוד בין עניינים רוחניים - ספירות עליונות, ובלשון הקבלה^ל: ייחוד (ז"א) זְעִיר אֲנֶפֶן וּמַלְכוּת - ומאז מתחיל מחזור חדש של המשכה של אור רוחני חדש בעולמנו הגשמי. ומכיון שביום ה־15 לחודש תמיד הירח מלא ומאיר באופן מקסימלי, וכלשון ספר הזוהר^ל: "קיימא סיהרא באשלמותא", זה מלמד אותנו שביום זה מתגלה גם האור הרוחני בעולם באופן מקסימלי, ולכן ביום זה נקבע החג.

לה). הלכות קידוש החודש פרק א הלכה ו-ו.

לו). ליקוטי שיחות חלק טז פרשת בא א.

לז). הלכות קידוש החודש פרק א הלכה ג, ופרק ו הלכה ג.

לח). פרי עץ חיים שער הפורים עמוד ק"ב ד' - קי"ג ג'; ושער ראש חודש עמוד ק"ח ד'; ספר המאמרים תקס"ח עמוד תקל"ד; תר"פ עמוד קס"ו; אור התורה בראשית יא, א.
לט). זוהר חלק א קנ ריש עמוד א; וחלק ב פה עמוד א.

וכל זה כי מסלול כוכבי הלכת אינו בר-שינוי. האדם, בבחירתו החופשית מסוגל לשנות את מיקומם של החומרים על כדור הארץ ולשנות את צורתם, ועל-ידי זה הוא עלול לשבש את האינפורמציה הרוחנית שנטבעה בהם בששת ימי בראשית. אך לעולם לא יעלה בידו של איש לשנות את מסלול השמש או הירח. זאת אומרת, שמהלך כוכבי הלכת נשאר כפי שנברא בששת ימי בראשית, ולכן דרכם יכולים ללמוד על התרחשויות הרוחניות.

ולפי זה, באופן דמיוני, אם למשל ביום מן הימים יצליחו בני אדם לשנות את מסלול הירח, כבר לא נוכל לקדש את החדש, כי הירח כבר לא יוכל לייצג את הנעשה בעולמות הרוחניים.

בניסן נברא העולם הרוחני ובתשרי נברא העולם הגשמי

כדי להבין כל זה באופן פנימי יותר, יש להקדים את המובא בגמרא בראש השנה² בעניין זמן בריאת העולם, שיש שתי דעות - רבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם, ורבי יהושע אומר בניסן נברא העולם.

וצריכים להבין, הרי כפי שהזכרנו כל מה שכתוב בגמרא הוא אמת ואלו דברי אלוקים חיים³, ומסיבה זו מובא⁴ שלא יכולה להיות בגמרא מחלוקת על עניין של מציאות, כמו כאן האם נברא העולם בתשרי או בניסן, כי אם זו מחלוקת במציאות או לכל הפחות דעה אחת שקרית ואי-אפשר לומר את הכלל של "אלו ואלו דברי אלוקים חיים".

ומסבירים בתוספות⁵ (רבנו תם) שאין כאן מחלוקת, אלא שכל אחד מדבר על סוג בריאה שונה - אחד מדבר על בריאת העולם במחשבה ואחד מדבר על הבריאה במעשה. והארז"ל⁶ מבאר, ש"במחשבה" הכוונה בריאת העולם הרוחני, ו"במעשה" הכוונה בבריאת העולם הגשמי.

זאת אומרת, שאם נקבע שהעולם הגשמי נברא בתשרי, אז שישה חודשים קודם לכן - בחודש ניסן - נברא העולם הרוחני. כלומר, לכל דבר גשמי יש לו שורש בעולם הרוחני, כולל השמש והירח, ובעצם הכל מתחיל מלמעלה - קודם-כל נברא העולם הרוחני עם כל הפרטים שבו, ורק אחרי זה נמשכים דברים רוחניים אלו למטה ונברא העולם הגשמי עם אותם הפרטים, אלא שכל הפרטים הללו קיבלו עכשיו לבוש גשמי.

ועתה, בשעת המולד הצד של הירח הפונה אלינו חשוך לגמרי, וכשבאים שני עדים ומעידים שראו כבר קשת אור דק של הירח החדש, מה שמוכיח שכבר התרחש המולד, אז אנו יודעים

(מ). ראש השנה י:

(א). עירובין יג:

(ב). שדה חמד כללים, מע' המ"ם כלל קסד; שער הכוונות מרבי חיים ויטאל דרוש ראש השנה; פרי עץ חיים שער ראש השנה פ"ד; ליקוטי לוי יצחק אגרות עמוד רסו.

(ג). ראש השנה כז. ד"ה כמאן. ועיין שו"ת בני ציון חלק א סי' יד אות טז על הגרסה הנכונה בתוספות, שבניסן נברא העולם במחשבה.

(ד). נהר שלום סדר כוונת ראש השנה בסופו.

שגם במקביל בעולם למעלה התרחש מולד רוחני ויתחיל מחזור רוחני חדש להאיר אלינו לעולם, ולכן אז מקדשים את החודש.

ובזה יש לדקדק. בגלל סיבות שונות, העולם הזה התחתון אינו ראוי (כלי) לקבל את ההמשכות מלמעלה ממש כפי שהן למעלה. ולכן התרחשויות למעלה והתרחשויות למטה אינן מסונכרנות בזמן, והתזמון אינו במאה אחוה.

למשל, כשרואים שמתרחש מולד גשמי זה לא אומר שממש ברגע זה מתרחש גם המולד הרוחני, אלא יכול להיווצר הבדל של זמן ביניהם. והרי לנו חשוב לדעת לגבי החגים מתי זה מתרחש ברוחניות.

ועל זה נתן ה' לבית-דין את הכוח לכוון את הרגע הרוחני. זאת אומרת, שמיד כשבית-דין מקדשים את החודש, ברגע זה במקביל מתרחש מולד^{מה} רוחני ונמשך מעולם הרוחני אור חדש לעולם למטה, אף-על-פי שבעולמנו הגשמי יכול להיות שבפועל עוד לא התרחש המולד.

וזה נכון גם במקרה שבית-דין לא קידשו את החודש ביום הנכון, בשוגג או במזיד, גם אז התזמון מקביל במדויק עם העולם הרוחני. ואם יתברר שבית-דין קידשו את החודש בזמן הלא נכון לפי מצב הירח הגשמי, לא מבטלים את מה שעשו כי בעצם הוא מתאים לפי הירח הרוחני.

אבל מכל מקום הבסיס הוא המולד הגשמי, והתורה מצווה לנו להתחשב על-פי עדות על הירח הגשמי, וגם על בית-דין לחשב בכל חודש את רגע המולד ופרטיה כדי לחקור את העדים האם הם אכן ראו את הירח.

שנת שמואל ברוחניות ושנת רב אדא בגשמיות

והנה, גם עצם אורך שנת החמה בעולם הרוחני שונה מאורכו בעולם הגשמי. בעולם הרוחני הוא 365 יום ושש שעות כפי הדעה של שמואל, וזה היה צריך להשתלשל במדויק באופן זה גם בעולם הגשמי; אבל כפי שהסברנו שכשזה יורד לעולם הגשמי משתנים המספרים, ולכן אם מודדים את שנת החמה בפועל כאן בעולם הגשמי יחסרו ארבע וחצי דקות בערך - וזו הדעה של רב אדא.

ולפי זה תתורץ השאלה שנשאלה למעלה בעניין ברכת החמה, שהחשבון בגמרא בעניין זה הוא לפי שמואל והוא לא מדויק, והתשובה היא: נכון שבעולם הגשמי הוא אינו מדויק, אבל שמואל מדבר על אורך שנת החמה בעולם הרוחני ושם הוא מכוון לגמרי. ובניגוד לשאר המצוות, בברכת החמה אנו מקיימים אותה לפי המצב בעולם הרוחני דווקא, שהיא שנת שמואל. וכאן נשאלת השאלה, הרי "אין מקרא יוצא מידי פשוטו"^{מה}, וכל המצוות ללא יוצא מן הכלל יש לקיימן על-פי מציאות העולם הגשמי כפשוטו, אם כן מדוע בברכת החמה מתחשבים לכתחילה לפי מה שקורה בעולם הרוחני.

(מה). יש שני סוגי מולד: א. רגע המולד האסטרונומי, כשהשמש והירח נפגשים בשמים. ב. רגע המולד - שנולד אור, הרגע שמתגלה לראשונה אור מהירח, וזה מתרחש זמן מה אחרי המולד האסטרונומי. ראה לקמן סוף עמ' קסט.

ועל כך מסביר הרבי מליובאוויטש זי"ע ביאור נפלא:

התורה מצווה לנו לברך ברכת החמה בחודש ניסן דווקא, שבכל 28 שנה חוזרת התקופה לחול באותו זמן כפי שתקופת האביב הייתה בבריאת העולם - כלומר, בחודש ניסן ולא בתקופת הסתיו בתשרי¹⁰ - כי הגמרא פוסקת שלגבי התקופות ההלכה היא שבניסן נברא העולם¹¹.

ובעצם בחודש ניסן נברא העולם רק ברוחניות, שישה חודשים לפני בריאת העולם הגשמי, ואז התקופה הייתה רק ברוחניות; מזה אנו רואים שלגבי התקופות רוצה התורה שנתחשב בהן לפי מצבן הרוחני - תקופת ניסן - ולא לפי תקופת תשרי הגשמית בשעת בריאת העולם בפועל. ולכן גם לגבי אורך שנת החמה יש להתחשב לפי המצב בעולם הרוחני ולא לפי האורך הגשמי, ומברכים ברכת החמה כל 28 שנה דווקא לפי הנתונים בעולם הרוחני - אורך השנה הרוחנית לפי שמואל.

וכל זה מראה את גדלותו של שמואל, שלא רק שהיה בקי בתורת האסטרונומיה בעולם הגשמי, אלא ידע גם לדייק בשנת החמה לפי אורכה ברוחניות - מידע שלא נגיש לכל אחד ואחד.

ומדהים לגלות שבעצם הביאור הנ"ל טמון בספר משאת בנימין¹². כשהוא עומד על השאלה בנוגע לברכת החמה, שהרמב"ם כותב שדווקא שנת רב אדא היא המדוייקת יותר לעומת שנת שמואל, והמחזור של י"ט שנים; הלוח העברי מבוסס ומתאים רק לפי רב אדא, אם כן איך פוסקים לגבי ברכת החמה שהולכים לפי שמואל, והרי זה תרתי דסתרי אהדדי. ומתוך, שכשם שבמחלוקת בגמרא האם בתשרי או בניסן נברא העולם, הגמרא פוסקת שלגבי 'השנים' הלכה שבתשרי נברא העולם ולגבי 'התקופות' ההלכה היא שבניסן נברא העולם, כך גם לגבינו: לגבי חשבון המולדות פוסקים כרב אדא ולגבי ברכת החמה פוסקים כפי שמואל. והנה דבריו הק' תמוהים ביותר, הרי הבאנו מדבריו של רבנו תם שלגבי בריאת העולם אין מחלוקת במציאות, כי אחד מדבר בבריאת העולם במחשבה והשני מתייחס לבריאת העולם במעשה, ולכן אין בעיה לפסוק על-פי שיטה אחת לגבי המולדות ולפי השיטה השנייה לפסוק לגבי התקופה. אבל אצל שמואל ורב אדא הרי זו מחלוקת במציאות או ודאי שזה ענין של תרתי סתרי הדדי, ואי אפשר לפסוק כאחד לגבי ענין אחד ולפסוק כשני לגבי ענין שני.

אבל לפי הביאור הנפלא הנ"ל מובנים בטוב טעם דברי המשאת בנימין, כי גם לגבי שמואל ורב אדא כל אחד מדבר על שנת חמה שונה. שמואל מדבר על שנת החמה במחשבה (רוחני), וכעין השיטה שבריאת העולם היה בניסן, ורב אדא מדבר על שנת החמה במעשה (הגשמי), וכפי השיטה שבריאת העולם היה בתשרי, ואין כאן תרתי סתרי הדדי.

(מו). שבת סג.

(מז). לא רק בברכת החמה מתחשבים על תקופת ניסן אלא גם לשאילת גשמים בחו"ל ובוהירות שלא לשתות מים בשעת התקופה.

מח). ראש השנה יב.

מט). סי' קא.

בנספח נביא הוכחה נוספת ששנת שמואל מתייחסת לעולם הרוחני, וגם על-פי זה תתורץ קושיית התוספות שנשארה בצריך עיון.

דוגמאות בחז"ל על ביטויים של זמן ושנים ברוחניות

זה שחז"ל משתמשים במילים כמו "זמן" ו"שנה" אף-על-פי שמדובר בזמן רוחני אינו דבר חדש, שכך מצינו בכמה וכמה מקומות. וכמו שאיתא במדרש: "אלפיים שנה קדמה תורה לעולם", וכמבואר בספרים¹ שאי-אפשר לפרש שהכוונה שנים כפשוטו, שהרי הזמן גופא נברא בששת ימי בראשית, ולכן אין מושג כזה "אלפיים שנה לפני בריאת הזמן"² - אלא הכוונה לזמן רוחני, זאת אומרת, אלפיים דרגות "לפני" - "למעלה" - מהעולם³.

וכך גם מובא בגמרא⁴ על יומו של הקב"ה, שהוא מקביל כאלף שנים מהעולם הגשמי שלנו - שאין הכוונה ש"יום" של הקב"ה הוא לפי זמן גשמי, כי הקב"ה לגמרי למעלה מזה, אלא המושג "זמן" אצל הקב"ה מתייחס לזמן רוחני או מדויק יותר "לסדר זמן"⁵, וכפי שמובא במדרש⁶ "ויהי ערב ויהי בוקר" - מכאן שהיה סדר זמנים קודם לכן, קודם לבריאת העולם.

וכך גם מובא בספרים⁷ על הגמרא שהזכרנו⁸ שהעולם קיים 6,000 שנה ובאלף השביעי הוא חרב, שכמו שיש מחזור של שבע שנים (שמיטה) כך יש מחזור של 7,000 שנה, והעולם שלנו הוא מהשמיטה השנייה. כלומר כבר היה מחזור של 7,000 שנה לפני בריאת העולם, ולכן מתחילה התורה עם האות "ב" של "בראשית", כי הבריאה שלנו היא מהשמיטה השנייה. וההבדל בין שתי השמיטות הוא, שהראשונה נבראה אך ורק ברוחניות והשמיטה שלנו נבראה גם בגשמיות⁹ - זאת אומרת, ש-7,000 שנה מהשמיטה הראשונה היו רק שנים רוחניות¹⁰.

(1). מדרש תהילים ז, ד.

(2). ראה סידור (עם דא"ח) שער הק"ש עה, סע"ד ואילך. ועיין בליקוטי תורה דרושים לסוכות פ"א ד'.

(3). ראה בהרחבה על נושא זה בספר תבנית העולמות פרק שביעי.

(4). ליקוטי תורה שיר השירים א, ד (בכלליות יש בכל ספירה 1,000 דרגות. העולם נברא משבעת המידות כמו שכתוב: "עולם, חסד יבנה". אבל התורה שורשו מחכמה, זאת אומרת 2,000 דרגות - חכמה ובינה למעלה מהעולם). ועיין בספר המאמרים תש"ח עמוד 272.

(5). סנהדרין צו.

(6). ספר דרך מצוותיך שער האמנת אלוקים עמוד 114.

(7). בראשית רבה ג, ז.

(8). ספר התמונה (מיוחס לרבי נחוניא בן הקנה) הקדמה לתמונה ג. והרמ"ק בספרו שיעור קומה מביא שאנו בשמיטה החמישית.

(9). סנהדרין צו.

(10). גם כאן, "לפני בריאת העולם" הכוונה בדרגות למעלה מהעולם שלנו כנ"ל.

(11). ליקוטי תורה להאריז"ל פרשת קדושים.

שנת תוהו - שנה לפני בריאת העולם

דוגמה נוספת על שנים ברוחניות: איתא בספרי הראשונים²⁰ שספירת השנים שאנו מונים מבריאת העולם אינו מששת ימי בראשית, אלא הספירה מתחילה כבר משנה לפני בריאת העולם. וזה יסוד חשוב בחישוב המולדות לכל השנים לדעת מתי הם יחולו. זאת אומרת, ששנה זו, למשל תשפ"ג, למעשה היא שנת תשפ"ב מבריאת העולם.

ההסבר ההלכתי בזה הוא, כי היות ובריאת אדם הראשון הייתה ביום שישי לבריאה, ויום זה היה א' תשרי - ראש השנה²¹, אם כן יוצא שהיום הראשון של בריאת העולם שבו נברא האור היה ביום כ"ה אלול של שנה קודם לכן, שנת מינוס אחד. והיות שיש לנו כבר חמישה ימים מהשנה הקודמת, מחשיבים כאילו שהייתה כבר קיימת בשלמותה, כי על-פי ההלכה "יום אחד בשנה נחשב כשנה"²², וכל שכן חמישה ימים. שנה זו נקראת 'שנת תוהו', וכן המולד שהיה בתשרי בשנה זו נקרא 'מולד תוהו'²³.

ויש להבין, וכי בגלל פשט דחוק כזה²⁴ מוסיפים בפועל שנה נוספת כאילו שהייתה קיימת בשלמותה ומכלילים אותה בכל שנות העולם²⁵.

ומבואר בספרי הסוד²⁶, שנכון ששנה תיאורטית זו באמת לא התרחשה בגשמיות, אבל ברוחניות היא קיימת והיא נקראת שנת תוהו²⁷ על שם "עולם התוהו" הכוונה להרוחני שקדם לבריאת העולם הגשמי²⁸, כמו שכתוב: "והארץ הייתה תהו וכו"²⁹. כך שיש לנו שנה שלמה ברוחנית שקדמה לבריאת העולם, וזו הסיבה מדוע מכלילים אותה בשנות העולם. ומכיון שזו סיבה רוחנית והרי התורה "לא בשמים היא"³⁰, לכן הורידו החכמים עניין זה ע"י ההלכה של "יום אחד בשנה חשוב שנה", שיהיה לזה תוקף הלכתי על-פי נגלה.

סא. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק י הלכה ב, ושם הלכות קידוש החודש פרק ו הלכה ח.

סב. כי מולד הלבנה היה ביום שישי - שעה י"ד בדיוק (חצות היום הוא שעה י"ח).

סג. ראש השנה ב:

סד. ראש השנה ת. תוס' ד"ה לתקופות.

סה. עיין בהשמטות מביאור הגר"א על חו"מ סי' ס"ז (נדפס בסוף שו"ע חו"מ). "ובזה ניחא מה שנתקשו כל המפרשים דל"ל למיחשב משנת תהו שלא היו מאורות כלל. ודחקו משום אותן ה' ימים שקודם לאדם, וכתבו הם עצמם שזה דוחק גדול דמאי נפ"מ מזה ליחשב מהצירה".

סו. במקור הלכה זו (יום אחד בשנה חשוב שנה) נאמרה לגבי מניין שנותיו של פה, עגל ובקר (ראש השנה י). וכן לגבי שנות המלוכה של המלכים המופיעות בשטרות.

סז. שיחות קודש תשכ"ה ב' עמוד 326.

סח. תוספות ראש השנה ח. ד"ה לתקופות.

סט. ליקוטי תורה להאר"ל סוף פרשת וישלח.

ע. בראשית א, ב.

עא. דברים ל, ב. בבא מציעא נט: תמורה טז.

המולד בשנת תוהו על-פי דילוגים בתורה

ויש לציין דבר מעניין על שנת תוהו, שאינה סתם שנה תיאורטית אלא שנה זו קיימת באמת ברוחניות: המולד הראשון בחודש תשרי משנת תוהו הרוחנית הוא בהר"ד (ב' יום שני. ה' חמש שעות. ר"ד חלקים) כפי שמוכח בראשונים⁹³. ועל כך מביא הרבינו בחיי⁹⁴ רמז מדהים: אם מדלגים כל 42 אותיות החל מהאות הראשונה בתורה "ב" של בראשית ייצאו האותיות "ב" "ה" "ר" "ד", המולד של שנת תוהו. הדילוג הוא בקפיצות של 42 אותיות דווקא, כי השם הקדוש "בן מ"ב אותיות"⁹⁵ יוצא מ-42 האותיות הראשונות בתורה⁹⁶.

יישוב השאלות על הלוח של הלל הנשיא

והנה, לפי כל האמור לעיל על עניינו של מולד הלכנה על-פי פנימיות התורה יתורצו כל השאלות על הלוח של הלל הנשיא:

כאמור, כשהעדים רואים את הירח הם רואים את הירח כפי שהוא בעולם הגשמי, אבל ברגע שבית-דין מקדש את החודש הם מכוונים תמיד על-פי הירח הרוחני, וזה אפילו שהם מזידיים.

והנה, כשקבע הלל הנשיא את הלוח לכל הדורות הבאים הוא גם קידש את כל החודשים לדורות הבאים למפרע⁹⁷, וכפי לשונו של הרמב"ן⁹⁸: "ר' הלל הנשיא שתיקן לו סדר מועדות וקידשן לדורות". וכך כותב הר"ן⁹⁹: "והוא עיבר שנים וקידש חדשים לעולם, עד יבוא משיח צדקנו". וכך גם מביא הבעל המאור¹⁰⁰: "סוד העבור מימי הלל בן יהודה בן רבינו הקדוש שהנהיג לקדש על פי החשבון". ומכיון שקידוש בית-דין לדורות הוא על-פי הרוחני כנ"ל, מובן שגם עצם החשבונות מהשמש והירח שהלל הכניס בלוח בנויים על-פי השמש והירח הרוחניים.

היות והלוח בנוי על-פי המולד האמצעי, לכן זה אומר לנו שהמולד האמצעי הוא בעצם המולד ברוחניות. וזה משתלב עם מה שמוכח בתיקוני זוהר¹⁰¹: "ביה צריך להשוות שנת החמה עם שנת הלכנה וליחדא לון במהלך האמצעי דאיהו עמודא דאמצעיתא" - שברוחניות תמיד הולכים לפי המהלך הממוצע, כי שם אין שינוי במהלך השמש והירח, ולכן בין מולד למולד תמיד יהיה 29 יום 12 שעות ו-793 חלקים כמו המולד האמצעי בעולם הגשמי¹⁰².

(עב). רמב"ם הלכות קידוש החודש פרק ו הלכה ח.

(עג). רבנו בחיי בראשית א, ב.

(עד). קידושין עא.

(עה). 'פרדס' שער פרטי השמות פרק יג.

(עו). הלכות קידוש החודש פרק ה הלכה יג; וספר המצוות להרמב"ם מצוות עשה קנ"ג.

(עז). גיטין לו.

(עח). חידושי הר"ן סנהדרין יא:

עט). בעל המאור ראש השנה כ:

פ). תיקוני זוהר, תקונא חד ועשרין.

המולד האמצעי הוא בעצם המולד האמיתי ברוחניות

זאת אומרת, שהמולד שאנו מכריזים בבית הכנסת ב"שבת מברכים" אינו עניין של בערך אלא הוא ממש המולד של עולם הרוחני, כי המולד הרוחני האמיתי הוא בעצם המולד האמצעי של הגשמי²⁵.

כמו כן, לעיל הבאנו שהסימן של המולד הראשון בשנת תוהו הוא בהר"ד, והוא יוצא בדילוגים בהתחלת פרשת בראשית. נשאלת השאלה, הרי הוא רק המולד הממוצע ולא המולד האמיתי, ולמה נוקטת התורה דווקא מולד זה. והתשובה היא, שמכיון שמדובר על המולד בשנת תוהו הרוחני, לכן מתייחסת התורה דווקא למולד הרוחני בהר"ד ולא למולד הגשמי.

ולפי זה גם יובן מה שהקשינו שבמציאות אי-אפשר לראות את הירח אחרי שש שעות ולמה אם נולד לפני חצות קובעים את ראש השנה ביום המולד. והתשובה היא, כי הרי הבאנו לעיל שיש הבדל בין הזמן למטה בגשמיות ובין הזמן למעלה ברוחניות, ולכן באמת בעולם הגשמי צריך יותר משש שעות כדי לראות אור גשמי מהירח, אבל בעולם הרוחני מספיק שש שעות בלבד, ואז יש כבר הארה מהאור הרוחני לעולם.

והעניין הוא, כפי שהזכרנו לעיל, שקידוש החודש תלוי באור החדש המאיר מהירח ואינו תלוי בעצם המולד האסטרונומי. וזה נובע מהעולם הרוחני²⁶, שברגע המולד הרוחני עדיין אין גילוי אור רוחני לעולם, אלא רק אחרי שיעבור זמן של שש שעות אחרי המולד²⁷. זאת אומרת,

פא. הגר"א (סידור עמ' לה, ב) מביא שבשם הקדוש של מ"ב אותיות מרומז המולד האמצעי ושנת החמה. ז"ל: השם השלישי ורביעי וחמישי (היינו משבעה שמות דשם מ"ב דאנא בכח, והם השלישי נג"ד יכ"ש, והרביעי בט"ו צת"ג, והחמישי חק"ב טנ"ע), מרומז אלו שני המאורות היינו השמש והירח שמכוסין בהן כמ"ש בר"מ פ' פנחס ע"ש.

י' של יכ"ש עם ב' של בט"ו הן י"ב. כ' עם ט' הן כ"ט. ש' עם צת"ג הוא תשצ"ג. והוא הילוכה של הלבנה כמבואר ברמב"ם בהל' קידוה"ח דומן הילוך הלבנה סיבוב החדשי הוא כ"ט יום י"ב שעות ותשצ"ג חלקים. נשאר נג"ד ר' עם ח"ק הוא שס"ה הילוכה של החמה שמנין ימות החמה שהוא הילוך החמה סיבוב השנתי הוא שס"ה יום....".

לע"ע לא מצאתי מקור לדבריו.

פב. אבל מהרמב"ם (הלכות קידוש החודש פרק ז' הלכה ז') משמע שהלוח - לא רק שהוא מבוסס על המולד הגשמי אלא אפילו מתחשבים על-פי המולד האמיתי. וז"ל: "ומפני מה אין קובעין בחשבון זה בימי אד"ו, לפי שהחשבון הזה הוא לקיבוץ הירח והשמש בהלוכה האמצעי לא במקום האמיתי כמו שהודענו. לפיכך עשו יום קביעה ויום דחייה כדי לפגוע ביום קיבוץ האמיתי". רמב"ם זה ממילא לא מובן כפי שהביא השגת הראב"ד ושאל: "ומה חטא אד"ו שלא יהיה בו המולד לעולם באמיתי ולעולם ידחה ומה זכה בגה"ז שיהיה ולא ידחה". ועיין תורת מנחם תשי"א חלק א' עמוד 3, דבאמת היה לרמב"ם טעם רוחני לזה, אבל בשנים של הרמב"ם עדיין היה אסור לגלות סודות התורה, לכן בלית ברירה הביא בספרו משנה תורה טעם קלוש. יוצא מזה שבהלכה זו הרמב"ם דווקא כן מתחשב לפי העניינים ברוחניות. ומובא שם הביאור על-פי קבלה: ימי אד"ו שייכים לקו החסד, וכיון שענינו של ראש השנה הוא המשכת מלכותו ית' ע"י קבלת עול דווקא - קו הגבורה, לכן נדחה קביעותו מימים אד"ו השייכים לקו החסד ונקבע בימים בגה"ז.

פג. מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ט עמ' נ"ד; תורת מנחם תשמ"ד ב' עמ' 1141; ספר המאמרים תר"פ עמ' קס"ה.

פד. כי יש דרגות בגילוי אור על דרך הספירות. וזו הסיבה שאין מקדשים את הלבנה בימים הראשונים לאחר המולד, עיין מקדש מלך וארא דף ל'; ושלמות הגילוי היא ביום ט"ו שאז "קיימא סיהרא באשלמותא".

שמה שקובע האם כבר אפשר לקדש את החודש הוא לא עצם המולד, אלא שיעור^פ האור המאיר אלינו שנוצר לאחר שש שעות^פ מהמולד, והוא הקובע האם אפשר לקדש את החודש.

קידוש החודש של אדם הראשון על-פי הירח הרוחני

ועיין בתוספות^פ שמביאים על-פי הגמרא^פ, שביום שישי לבריאת העולם בשעה התשיעית (בשעה שמונה מהבוקר) קידש אדם הראשון את הירח אחרי שעברו שש שעות מהמולד. ולפי דברינו הכל מובן, כי אז זה היה לפני החטא ואדם הראשון היה אז בגן עדן וקידש לפי המולד הרוחני, ושם עוברות רק שש שעות מהמולד כדי שיהיה גילוי של הירח^פ.

קידוש של משה רבנו במצרים על-פי הירח הרוחני

וכך גם על חודש ניסן שבו יצאו עם ישראל ממצרים, מובא בחז"ל^פ שמכיון שהמולד היה אחרי חצות ולא היה שייך לראות את הירח בשקיעה, כי עוד לא עברו שש שעות מן המולד, לכן הראה לו הקב"ה למשה רבנו את הירח ואמר לו "כזה ראה וקדש". והעניין הוא, שמכיון שלבית-דין יש את הכוח לכוון לפי המולד הרוחני, ומשה רבנו הוא זה שראה את הלבנה^פ וגם קידש את החודש בעצמו, לכן הספיקו שש שעות מן המולד כנ"ל כפי הרוחני. אבל מכיון שהמולד היה אחרי חצות לכן הראה לו הקב"ה למשה את הירח ואמר לו "כזה ראה וקדש". ולפי הרמב"ם^פ הראה לו הקב"ה למשה במראה הנבואה דמות לבנה.

פא). עיין ליקוטי שיחות חלק ט"ז עמוד 381; תורת מנחם תשמ"ה חלק ד 2266.

פא). על הסיבה למה דוקא שש שעות, מצאתי בהוספות הרד"ל על פרקי דרבי אליעזר (לר' דוד לוריא ז"ל), וז"ל: "וא"ו של שם שהוא שרש מאור הלבנה שמקבלת אורה מהשמש שהוא ו' (וכן ה' של שם שהוא בלבנה במילוי א' עולה ו'), ולכן שית שעי מיכס סיהרא כמ"ש פ"ק דר"ה [כ:]: שעד שיעברו עליה ו' שעות אין הארת ו' של שם ניכר בה".

אבל לע"ע לא מצאתי מקור לדבריו.

פב). ראש השנה ח. ד"ה לתקופות.

פג). סנהדרין לח: "בשעה תשיעית נצטווה".

פט). בניגוד לתוספות, מובא בספר יערות דבש ח"א דרשה א': "והנה מולד הלבנה שבאה בנקודת מזל מאזנים היה בשעה תשיעית (שעה שמונה) ביום שישי ולכן אמרו בתשיעית נצטוו ופירשו על קידוש החודש (שם איתא תשיעית נצטווה שלא לאכול מן האילן), כי אז היה מולד הלבנה. ולא שייך שית שעי מכסי סיהרא כי בגן עדן ובפרט קודם חטא היה האויר מצוחצח וקשת הראות בהיר בשחקים והיו תיכף נראים ויכול לקדש. והיה אז ראש השנה הואיל והמולד היה בו ביום...".

במחילת כבודו הרם, הרי הסימן של מולד הראשון ו' י"ד הוא אחד מהעיקרים הבסיסיים בלוח של הלל הנשיא, ואין אחד חולק עליו (שהמולד בבריאת העולם היה ביום שישי י"ד שעות (שעה שלישית מבוקר) – סימן ו' י"ד ולא בשעה כ' שהיא תשיעית מבוקר) כידוע לעוסקים בחשבון המולדות. ואדרבה, דוקא מגמרא זו בסנהדרין לומדים שהמולד היה בשעה י"ד (תוספות שם).

צ). פסיקתא רבתי פרשה טו 'החודש הזה לכם'; ילקוט שמעוני קפח.

צא). מכילתא דרשב"י בא יב, ב.

ענין זה שבמצרים התחשבו בקידוש החודש לפי השמש והירח בעולם הרוחני ולא לפי מצבם בעולם הגשמי מובא במפורש במדרש^{צב}: "ר' חייא בשם ר' יוחנן אמר, נתעטף הקב"ה בטלית מצויצת והעמיד למשה מכאן ולאחר מכן, וקרא למיכאל ולגבריאל ועשה אותם כשלוחי החודש, ואמר להם כיצד ראיתם את הלבנה, לפני החמה או לאחר החמה, לצפונה או לדרומה, כמה היא גבוה ולאין היתה נוטה, וכמה היתה רחבה. א"ל כסדר הזה יהיו בניי מקדשין את החודש למטה, ע"י זקן וע"י עדים וע"י טלית מצויצת". והרי מה שהמלאכים מיכאל וגבריאל ראו אינם השמש והירח הגשמיים אלא הרוחניים כפי שהם למעלה^{צד}. וע"ז ממשיך המדרש, שהקב"ה אמר "כסדר הזה יהיו בניי מקדשין את החודש למטה".

יישוב השאלות על סוד העיבור

במהלך הזה אולי בדרך אפשר יש לבאר החלקים הראשונים בגמרא בראש השנה. סוד העיבור אינו סוד אסטרונומי, אלא הוא סוד כי הוא מדבר על המולד למעלה. אחת הסיבות שלכאורה גמרא זו לא מתאימה עם הלוח של הלל, כי הגמרא מדברת על המולד האמיתי כי בו תלויה הראייה סמוך לשקיעה, אבל הלוח של הלל מבוסס על המולד האמצעי. אבל לפי דברינו מתורצת שאלה זו, כי הגמרא מדברת במולד הרוחני, ושם המולד האמצעי והמולד האמיתי הם היינו הך. וגם השש שעות שנוקטת הגמרא מובנת היטב, כי מדובר למעלה ושם מספיקות שש שעות כדי לקבל את אור הירח. ראייה חזקה להנ"ל אפשר למצוא בלשון הגמרא בעצמה. כי דייקנו על הגמרא שהיא משתמשת בלשון, סמוך לשקיעת החמה, כלומר לפני השקיעה, ושאלנו הרי הרמב"ם (ואין חולק עליו) כותב ששעת הראייה הראשונה היא כשליש שעה אחרי שקיעת החמה. והנקודה היא, שאין כוונת הגמרא במילים "סמוך לשקיעת החמה" לומר לנו שבגלל שקיעת החמה אפשר כבר לראות את אור הירח (כי באמת אי-אפשר לראות או את הירח), אלא הדיוק הוא על "סמוך", שהשש שעות יסתיימו עוד לפני שקיעת החמה, ועוד לא חלף היום, וקידוש החודש יכול עוד להתבצע באותו יום, ויתקיים הכלל של "צריך שיהא לילה ויום מן החדש^{צד}", כלומר, כל המעתלעת של ראש חודש וראש השנה יחולו אחרי סוף השש שעות מהמולד. וכל זה כי ברוחניות גילוי הירח (הראייה למעלה) יכול להיות בכל רגע במשך היום בתנאי שעברו כבר שש שעות מהמולד, ורק בעולם הגשמי יש להמתין עד שתשקע החמה כדי שיתגלה אור הירח.

צב). התחלת הלכות קידוש החודש.

צג). ילקוט שמעוני רמז קצ"א. פסיקתא רבתי פרשת החודש סי' כ"א.

צד). המלאכים והנשמות רואים את הדברים כפי שהם למעלה ולכן מובא בוהר (חלק ב' עמוד רי"א, ב) שאין הנשמה יכולה לבא לגן עדן עד שהיא שוכחת לגמרי דמות העולם.

צה). ראש השנה שם.

וגם יתורץ מה ששאלנו, הרי בחורף הימים קצרים והשקיעה מוקדמת, והשש שעות מחצות יסתיימו זמן רב אחרי שקיעת החמה ושקיעת הירח, וכשהירח מתחת לאופק אי-אפשר לראות אותו. ובנוסף, אפילו אם היינו מצליחים לראות את הירח בשעה זו, לא היינו מרוויחים מזה כלום, כי זה היה קורה בלילה ששייך כבר ליום המחרת. ולא היה מתקיים "צריך שיהא לילה ויום מן החדש".

והתשובה לזה, מכיון שברוחניות הכל הולך לפי הממוצע כנ"ל, ולכן גם הימים והלילות ברוחניות שווים במשך כל השנה כולה - 12 שעות יום ו-12 שעות לילה, וכפי שמובאת תופעה זו במפורש בספר הזוהר¹. ולכן אין הבדל בין חורף לקיץ - תמיד שקיעת השמש הרוחנית היא שש שעות אחרי חצות, ואם נולד לפני חצות תמיד ייראה (יתגלה) הירח שש שעות לאחר מכן, כלומר לפני השקיעה. ואם נולד בחצות או יותר מאוחר, תמיד ייראה הירח רק אחרי השקיעה, כלומר, בלילה השייכת ליום של המחרת. ורק בעולם הגשמי יש הבדלים בשקיעות במשך השנה. וכך גם כל החישובים של הרמב"ם כדי לקבוע את שעת הראייה נוגעים אך ורק לעולם הגשמי.

ואל תתמה על זה שהגמרא שואלת בהמשך: "למאי נפקא מינה" ומתרתת הגמרא "לאכחושי סהדי". ואם מדובר על הירח הרוחני, איזה עדים יש להכחיש. והענין הוא שגם למעלה יש את עדות החודש, וכפי שהבאנו לעיל את המדרש² על קידוש החודש במצרים: "וקרא למיכאל ולגבריאל ועשה אותם כשלוחי החודש, ואמר להם כיצד ראייתם את הלכנה וכו"³. לכן שואלת הגמרא: הגדרה זו של "נולד קודם חצות" וכו' "למאי נפקא מינה" והרי אנו מקדשים על-פי עדים. ועל זה מתרתת הגמרא "לאכחושי סהדי", כי גם למעלה יש חקירת עדים.

ולפי הביאור הזה, נבין מדוע שמואל לא הכיר את הכלל של "נולד קודם חצות וכו'" אף-על-פי שהיה בקי באסטרונומיה, והוא כי הכלל הזה הוא לא תופעה אסטרונומית גשמית אלא השיעור הזה של שש שעות הוא בעולם למעלה.

גם תתורץ השאלה מדוע הסוגיא מכונה "סוד העיבור". והענין הוא שלא מדובר בסוד מהעולם הגשמי אלא ממש כשמו "סוד" בפנימיות התורה בנוגע לעולם הרוחני. ולכן אף-על-פי שרב אשי הכניס סוגיא זו בגמרא היא נשארה בגדר סוד, וכמו שאר סודות התורה הגנוזים בש"ס⁴.

1. חלק ב דף קצה; ועיין בספר נהר שלום בהקדמת חצות, שבגן עדן תמיד אורך היום ואורך הלילה שווים.

2. ילקוט שמעוני רמז קצ"א. פסיקתא רבתי פרשת החודש סי' כ"א.

3. הביאור שלנו לא יפתור את השאלה הקשה ששואלים המפרשים, לכאורה הזמן שהלכנה מסתרת לפני המולד הוא אותו שיעור כמו אחרי המולד, כלומר שש שעות. אבל הגמרא בהמשך מביאה: "כ"ד שעי מכסי סיהרא, לדין שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא, לדידהו שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא". שיש הבדל בין הזמן לפני המולד ואחריו.

לגבי הזמן אחרי המולד זה מסתדר לפי המציאות. כי הרי סוגיא זו מדברת ברוחניות, ואז תרגום של המילה "לדין" אצלנו - בעולם הזה. והמילה "לדידהו" אצלם - בעולם למעלה. ובאמת למעלה מדובר בשש שעות כנ"ל, ולמטה בעולם הגשמי זה 18 שעות בממוצע. אבל זה לא מבאר לנו את הזמן לפני המולד - העתיקא. ראה בדברי הרז"ה (בעל המאור בראש השנה כ:): האופן בו הוא מתרץ גמרא זו.

4. בשו"ע הרב ז"ל (הלכות תלמוד תורב פ"ב ה"ב) מובא: "כי רוב סודות התורה שהיא חכמת הקבלה וידיעת ה' גנוזים

יש להבהיר, כי עצם הדחיה של מולד זקן אינו נובע מהגמרא הזו, כי הגמרא אומרת שם "צריך שיהיה יום ולילה מן החדש" זאת אומרת שהמולד והראייה חייבים להתרחש לפני ליל ראש חודש (או לפני ליל ראש השנה), והרי בלוח של הלל הנשיא קובעים את ראש השנה דוקא ביום המולד (למעט אם המולד חל אחרי חצות). וכפי שמובא בתוספות¹ על הסוגיא הזו, וז"ל: "אבל אין המנהג כן (שצריך שיהא לילה ויום מן החדש) דלא פסלינן מולד זקן אלא כשנולד אחר שמונה עשר".

גילוי תורת החסידות דוקא בדורות האחרונים

אין לתמוה איך אנו מעיזים לפרש הסוגיא הזו בשעה שאפילו הגאונים עצמם הודו שאין להם פירוש על זה. וגם מדוע הסוגיא הזו מקבלת הסבר הגיוני אך ורק על-פי פנימיות התורה ואינה מובנת על-פי הפשט הפשוט - נגלה. והתשובה היא:

ראשית, היא הנותנת; יש ריבוי סוגיות בגמרא שבמשך אלפיים שנה הן היו סתומות ולא נמצא פירוש מספק לסוגיות אלו. כל זה השתנה מזמן גילוי תורת החסידות ע"י הבעל-שם-טוב שגילה רובד חדש; להבין את התורה בדרך של פנימיות התורה. דרך זו שייכת לתורתו של המשיח, ובזמננו (כמובן גם בזמן הגאונים) הלימוד הוא אך ורק בתורת הנגלה. אבל הבעל-שם-טוב קיבל ציווי מהנביא 'אחי' השילוני², קרוב לשנת 5500 לבריאת העולם, שמעכשיו עליו לגלות תורה זו - תורת החסידות. הבעל-שם-טוב גילה שמותר ומצווה לטעום³ טעימה מתורה זו⁴ ודוקא דרך זו תביא את הגאולה⁵. דוגמה מצויינת אפשר להביא מהסוגיא⁶ התמוהה של "קם רבה שחטיה לרבי זירא", שרק על-פי תורת החסידות מובנת סוגיא זו בטוב טעם ודעת⁷.

שנית, דוקא ביאור זה על-פי פנימיות התורה מבוססת על עיקרון של 'רבנו תם' שהבאנו לעיל, שהמחלוקת האם בתשרי נברא העולם או בניסן נברא העולם, אין זו מחלוקת במציאות, אלא אחד מדבר בבריאת העולם במחשבה ואחד מדבר בבריאת העולם במעשה. אם מישהו

באגדות.

ק). תוספות שם ד"ה "חצות לילה איכא בינייהו". מאידך לפי רש"י (ד"ה "צריך שיהא לילה ויום מן החדש") ודאי שסוגיא זו לא קשורה למולד זקן אלא לסוגיא לפני כן " מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו".

קא). מכתב הבעל-שם-טוב (הודפת בספר התמים חלק א' עמוד 246).

קב). כעין ההלכה שמצווה לטעום מאכלי שבת בערב שבת. ראה מגן אברהם סי ר"ן, א'.

קג). על שנת 5500 ראה גם ב'אור החיים הקדוש' התחלת פרשת צו, שהיא בוקר של יום שישי, ערב יום שבת. כי יומו של הקב"ה אלף שנה, נמצא שבוקר יום שישי מקביל לשנת 5500.

קד). באגרתו הידועה של הבעל-שם-טוב על דבר עליית הנשמה שלו בראש השנה שנת תק"ו. נדפס בסוף ספר 'בן פורת יוסף'; ספר 'גנוי נסתר' חלק א' סי' מ"ה.

קה). מגילה ז, ב.

קו). ליקוטי שיחות חלק ל"א עמוד 177.

דרך זו של הבעל-שם-טוב גם מיישבת שאין כל סתירה בין התורה והמדע. ראה למשל מאמרי 'תורת האבולוציה על-פי תורת החסידות' (הודפס בספר 'תבנית העולמות' פרק שמיני).

בדורנו היה מעיזו לתרץ בדרך הזו המחלוקת הנ"ל, כמובן היו שואלים אותו "מה אתה מכניס נסתר בתוך נגלה שבתורה".

שנות בית המקדש הראשון והשני

על-פי יסוד המאמר על זה יובן גם סוגיה אחרת תמוה ביותר; בחז"ל^{קז} מובא שבית המקדש הראשון עמד ארבע ועשר שנה ובית המקדש השני עמד ארבע ועשרים שנה. והנה ההיסטוריונים טוענים שיש בידיהם הוכחות שהבית השני עמד 585, כלומר 165 שנה יותר. למעשה אין זו סיבה שנשנה ח"ו מסורת ישראל - רק בגלל טענות אומות העולם!!! אבל אם נתבונן במפרשי התורה, מהראשונים^{קח} עד האחרונים, רוב רובם חולקים על קביעה זו של חז"ל. ביניהם הרלב"ג, האברבנאל, הראב"ד והרד"ק. הייתכן? דבר שאין לו אח ורע באף מקום בתורה. אבל זה נבאר במאמר נפרד.

נספח

חלוקת שעות היום - שעות שוות או שעות זמניות

יש שתי שיטות איך לחלק את 12 השעות של הלילה ו-12 שעות של היום. שיטה ראשונה היא, שהשעות האלו נקבעות על-פי אורך היום או הלילה, והן נקראות 'שעות זמניות'. זאת אומרת, מחלקים את אורך היום - מהבוקר עד הערב^{קט} - ל-12 חלקים, כל חלק הוא שעה, ולפי אורך היום ישתנה גם אורך השעה - לפעמים יותר מ-60 דקות ולפעמים פחות מ-60 דקות. וכך מתבצעת גם החלוקה של שעות הלילה. ולכן, בתחילת תקופת האביב וכך גם בתחילת תקופת האסיף אורך היום שווה לאורך הלילה, ואז כל השעות הן בנות 60 דקות.

השיטה השנייה היא, שתמיד בכל השנה השעות כולן שוות והן 60 דקות. זאת אומרת, היום מתחלק לשנים, חצי יום וחצי לילה. ולכן אם הלילה קצר הוא לא יכול להכיל את כל 12 השעות של הלילה, וכך השעות העודפות נופלות לפני תחילת הלילה ולאחר סיום הלילה. תוספות^ק מתקשים להכריע בין שתי השיטות ומציגים סתירה לכאורה בגמרא.

אבל לפי כל השיטות חצות היום הוא אמצע של היום וחצות הלילה הוא אמצע של הלילה. ולפי השיטה השנייה שכל השעות שוות, הלילה מתחיל שש שעות אחרי חצות היום, אף-על-פי שיכול להיות שעוד לא הייתה השקיעה או שכבר עבר זמן רב אחרי השקיעה.

קז). יומא ט: ערכין יב, ב.

קח). רבנו חננאל (רבינו בחיי שמות יב, מ) והרמב"ן (שם) סוברים שמלידת יצחק עד יציאת מצרים היו יותר מארבע מאות שנה, היפך הגמרא.

קט). לפי שיטת הבעל התניא והגר"א החלוקה מתבצעת 'מהזריחה ועד השקיעה'. ולפי המגן אברהם 'מעלות השחר עד צאת הכוכבים'.

קי). עירובין נג ד"ה אין בין תקופה לתקופה.

מובא בגמרא^{ק"א}, שבכל שעה שולט כוכב לכת אחד לפי הסדר: חמה, נוגה, כוכב, לבנה, שבתאי, צדק ומאדים. כלומר, ביום ראשון בשעה 06:00 בבוקר שולט כוכב חמה, ובשעה 07:00 בבוקר שולט נוגה, ולאחר שבע שעות, כלומר בשעה אחת בצהריים לפי השעון המקומי, מתחיל המחזור מחדש, ולכן בשעה זו שולטת החמה בשנית. וכן הלאה.

והנה, דבר ברור הוא שלגבי שליטת הכוכבים^{ק"ב} במשך 24 שעות היממה נמדדות השעות לפי שעות שוות, כפי השיטה השנייה. המגן אברהם^{ק"ג} וכך גם פוסק הבעל התניא^{ק"ד}, שיש להיזהר מלעשות קידוש בשעה הראשונה מליל שבת כי אז שולט כוכב מאדים. מכיון שהשעות שוות לכן סופרים שש שעות מחצות היום ואז שולט מאדים - וזה גם יכול ליפול לפני השקיעה או אחריה.

כל זה לגבי עניין המזלות ושליטת הכוכבים, אבל לגבי ענייני הלכה בעולם הזה, כמו סוף זמן קריאת שמע וסוף זמן תפילה, וכך גם לגבי סוף זמן אכילת חמץ ושריפת חמץ, הולכים לפי השיטה הראשונה - שעות זמניות.

ויש לעיין בהבנת השיטה השנייה, למה לקבוע על כל השנה כאילו שאורך הלילה ואורך היום שווים, הרי במציאות בעולם יש לילות קצרים וארוכים, דבר שנובע משינויים במהלך השמש במשך השנה.

אבל לפי מה שביארנו שכל מה שיש בעולמנו הגשמי יש בעולם למעלה באופן רוחני, יובן הכל היטב; לגבי הלכות בתורה שקשורות עם מציאות העולם מתחשבים לפי המצב בעולם הגשמי - אורך היום ואורך הלילה; אבל לגבי עניינים שקשורים עם העולם הרוחני, כמו שליטת הכוכבים על שעות היום יש להתחשב לפי המצב בעולם הרוחני. ומובא בספר הזוהר שלמעלה תמיד בכל יממה - חצי יום וחצי לילה^{ק"ה}.

ארבעת התקופות של שמואל

לפי הנ"ל נבין עניין תמוה בדברי שמואל, וז"ל: "אין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה"^{ק"ו}. זאת אומרת, שאורך כל תקופה שווה לחברתה - שאם מחלקים את שנת שמואל (365.25 יום) לארבע תקופות יישאר לכל תקופה 91 יום ו-7.5 שעות. מה שממש לא תואם עם המציאות, כי מהירות השמש מזווית הראייה של כדור הארץ משתנה במשך השנה, ולכן יש תקופות ארוכות ותקופות קצרות. ועיין ברמב"ם^{ק"ז} שכותב, שלמשל, בתקופת

קיא). רש"י שבת עמוד כט: ועמוד קנ.

קיב). ליקוטי שיחות חלק ט"ז עמוד 577-576; תשובות וביאורים בשולחן ערוך עמוד 133.

קיג). סימן רעא.

קיד). שו"ע הרב רעא, ג.

קטו). זהר חלק ב' דף קצה; וכפי שהבאנו מספר נהר שלום בהקדמת חצות, שבגן עדן אורך היום ואורך הלילה שווים.

קטז). עירובין נו.

קיו). הלכות קידוש החודש פרק י הלכה ז.

ניסן, התקופה האמתית מקדימה לתקופה האמצעית (לפי חלוקה שווה לארבעת התקופות) בכשני ימים.

בעולם הרוחני - כל הזמנים על-פי הממוצע

ואין לתרץ ששמואל לא דייק אלא קבע אורך התקופות בערך ולפי החשבון האמצעי - ולכן חילק את השנה לארבעה חלקים שווים; כי אז לא יובנו המשך דבריו של שמואל: "אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק שאינה משברת את האילנות, ואין לך תקופת טבת שנופלת בצדק שאינה מייבשת את הזרעים וכו'". כלומר, אחרי ששמואל סידר לנו את דרכי החשבונות לדעת מתי יחולו תקופות השנה ממשיך שמואל לגלות לנו את המצבים המטאורולוגיים לתקופות השנה, שהם תלויים על-פי השעה שבה תחול התחלת התקופה - כלומר, לפי הכוכב ששולט בשעה הזו והוא יהיה אחראי על מזג האוויר בתקופה ההיא. ואם תקופות השנה אינן מדויקות אלא הן לפי החישוב הממוצע ולא האמיתי, איזה ערך יש לזה, הרי התקופה האמתית לא תיפול בשעה של שליטת צדק.

ולפי הדברים האמורים הכל מובן היטב, שהרי שמואל מדבר על אורך שנת החמה ברוחניות, ונכון שיש שינויים במהלך השמש אבל זה בעולם הגשמי, אבל בעולם הרוחני כל ארבעת התקופות שוות, וכפי שהבאנו שבעולם הרוחני כל שעות היום שוות.

זאת אומרת, שהזמן למעלה מקביל לזמן הממוצע של העולם הגשמי. וכבר הזכרנו את מה שמובא בתיקוני זוהר^ק: "ביה שצריך להשוות שנת החמה עם שנת הלכנה במהלך הממוצא דווקא ולא לפי המהלך האמיתי".

בגלל שינויים במהלך השמש במשך השנה גם זמני חצות היום והלילה האמתיים משתנים במשך השנה, וזה נוגע לשיטה הראשונה - שעות זמניות. אבל לגבי השיטה השנייה - הרוחנית - מתחשבים בחצות הממוצע, כי ברוחניות אין הבדל במהלך השמש במשך השנה. ולכן, בנוגע לקידוש בליל שבת מתחשבים על חצות הממוצע.

והנה, השעון שנהוג בימינו בארץ ישראל אינו שעון מקומי אלא שעון אזורי, ולכן כדי לחשב את השעה המקומית יש לגרוע 20 דקות מן השעה הרשמית. לפי השעון האזורי בארץ ישראל זה נופל בשעה 11:40. זאת אומרת, שלא עושים קידוש בין השעה 17:40 לשעה 18:40 בליל שבת^ק.

קיח). תיקוני זוהר תקונא חד ועשרין.

קיט). בשעון קיץ לא עושים קידוש בין השעה 18:40 לשעה 19:40.